

Олесь Олександр

Життя та творчість

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

(1878—1944)

Справжнє ім'я — Олександр Іванович Кандиба. Інший псевдонім — В. Валентин.

Олександр Олесь народився 5.12.1878р. у м. Білопіль, в тодішній Лебединській повіті Харківщини. Його дід по матері орендував великий панський маєток у селі Верхосулі, на північному краю українського степу, тут прожив свої молодечі літа Олесь. Батько працював на рибних промислах у Астрахані, утопився у Волзі, коли Олександрові йшов одинадцятий рік. Мати з трьома дітьми повернулася до рідного містечка. Тут майбутній поет закінчив початкову школу й двокласне училище, а з п'ятнадцяти років продовжив навчання у Дергачівській землеробній школі на Харківщині. Там Олександр брав участь у випуску рукописного журналу, в якому почали з'являтися його перші вірші. Потім Олесь навчався на агрономічному відділенні Київського політехнічного інституту, якийсь час працював на Херсонщині.

У 1903р. він став студентом Харківського ветеринарного інституту. Здобуті знання пізніше забезпечували молодому тонкому лірикові можливість заробляти на хліб працею ветеринарного лікаря на Дарницькій скотобойні. У цьому ж році поет побував у Полтаві на відкритті пам'ятника Іванові Котляревському, зустрівся з Борисом Грінченком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Володимиром Самійленком, що справило на нього велике враження і певною мірою визначило його шлях в українській поезії. .

У 1905р. Олександр вперше публікується (в альманасі "Багаття"). Саме на цей час революційного піднесення визвольного руху припадає становлення поета.

У 1907 р. на кошти українського громадського діяча Петра Стебницького під псевдонімом Олександр Олесь вийшла перша збірка "З журбою радість обнялась" при сприянні відомого історика Олександри Єфименко, яка високо оцінила вірші молодого автора). Творами талановитого поета-лірика захопилася освічена громадськість, з нетерпінням очікуючи нових видань.

У 1909р. вийшла збірка "Поезії" (поет мав намір її назвати "Будь мечем моїм"), у 1911 р. — третя збірка "Поезії".

Подорож Гуцульщиною у 1912р. збагатила поета незабутніми враженнями. Описуючи храмове свято в Криворівні, він із захватом згадує барвистий одяг верховинців, які спускалися з гір у долину. "Неначе квітки, що ростуть на горах, ожили і сходять до Черемошу, щоб напиться студеної води. Зачервоніло незабаром усе біля церкви..., наче розцвів нагло квітник або хто розкидав червоне, як мак, багаття... Я стояв, дивився і не міг надивитися на сей прекрасний народ, що не зазнав панщини, що зберіг вільну душу, мову і старосвітські звичаї, повні краси. Зустріч з Гуцульщиною знайшла втілення у поемі "На зелених горах" (1915): в ній "країна див" асоціюється з

вільним духом українського народу.

У 1912 р. поет пише драматичну поему "По дорозі в Казку"/ у 1913 р. Олександр Олесь побував в Італії, написав низку віршів ("Мов келих срібного вина", "Італійська ніч підкралась", "В долині тихий сон летить"), які збагачують українську мариністичну лірику, тобто пов'язану із зображенням морських пейзажів.

Поет радісно чекає повалення самодержавства. Він, як і всі прогресивні діячі, гостро відчував національне поневолення народу. В "Юнацькій пісні" (1915), присвяченій синові Олегові, який згодом стане відомим поетом під ім'ям Олег Ольжич, Олександр Олесь передбачав крах імперії, адже сини України піднімалися у кожную епоху на священну боротьбу:

Земля розступилась! І з праведних трун Виходять Хмельницький, Мазепа, Богун!
/ з Волі знімають кайдани міцні. І слізьми співають щасливі пісні.

У 1914р. виходять "Драматичні етюди. Книга IV", у 1917р. поет видає нову книжку поезій, в якій особливу увагу привертає цикл "З щоденника", наповнений урочистими інтонаціями, що передають перші кроки у виборюванні національної самостійності. Ліричний герой віршів циклу схвилюваний бурхливими подіями будівництва української державності, йому не віриться, що над поневоленим упродовж довгих віків краєм засяяло сонце свободи. Поет підносить хвалу рідній землі, Образ України асоціюється в його творах з образом матері, яка скликає синів "під корогви", благословляючи їх на боротьбу за свободу. Як і Павло

Тичина в поемі "Золотий гомін", Олександр Олесь передає всенародну радість визволення з імперського ярма.

Але трагічна доля випала українській революції: молоду українську державу душили зовнішні інтервенти, роздирали внутрішні суперечності. Політична неписьменність і національна затурканість мас приносять поетові гірке розчарування.

У 1919р. він залишає рідний край. Складне життя емігранта минає в Будапешті, Відні, Берліні, Празі. Тяжкі настрої автора передані у віршах збірок "Чужиною" (1919), "Кому повім печаль мою" (1931). Ностальгія за Україною — ось журба і біль Олександра Олеся:

Душа розірвана, як рана." Бальзам далеко так, як сонце, А сонце, сонце, як і щастя.
Там, там, лише в краю коханім. ("В вигнанні дні течуть, як слюзи")

Осмислюючи складну долю України, поет часто звертається до історії, він багато пише про міжусобиці княжої доби, які призвели до занепаду Київської Русі. Можливо, ця тема була нав'язана кривавою громадянською війною в Україні (так з'являється збірка "Минуле України в піснях", видана 1930р. у Львові). Поета-вигнанця хвилюють жахливі вісті про голодомор 1933р. в Україні, про арешти й розстріли української інтелігенції, зокрема про розправу над особистим приятелем — письменником Антоном Крушельницьким та його дорослими синами Іваном і Тарасом у грудні 1934 р. Трагедія, яка спіткала родину добрих знайомих, стала імпульсом до написання за кілька днів січня 1935 р. драми "Земля обітована".

Отже, в еміграції (1919 — 1944) Олесь видає книги поезій "Чужиною" (1919),

"Княжі часи. Минуле України в піснях" (1920), "Перезва" (1921), "Кому повім печаль мою..." (1923) "Поезії. Кн. X" (1931).

Тяжкими були останні роки життя поета. Гітлер розчленував Чехо-Словаччину, де перебував Олесь, угорські фашисти в крові затопили проголошену державність Карпатської України. У вересні 1939 р. спалахнула Друга світова війна. Поета не покидають тривожні думи про сина Олега — активного учасника руху Опору. Восени 1941 р. юнаклобував у Києві, мріючи про відновлення української державності. Та боротьба була нерівною: нацисти схопили Олега Ольжича і в червні 1944 р. закатували в концтаборі Заксенхаузен. Так передчасно обірвалося життя відомого вченого-археолога і талановитого поета Ольжича.

22 липня 1944 р. Олександр Олесь помер у Празі, невдовзі як одержав повідомлення про загибель сина Олега. Похований на Ольшанському кладовищі в Празі..

Багато творів Олесь написав для дітей: "Ялинка", "Поєдинок", "Рак-рибалка", "Вовчєня", "Іменини", поеми "Грицеві курчата", "Водяничок"; драми-казки, інсценізації за українськими народними казками. Відомий Олександр Олесь і як перекладач: казки В. Гауфа, "Пісня про Гайявату" Г. Лонгфелло, арабські казки, та інше. Він є автором драматичних творів "По дорозі в Казку", "Над Дніпром", "Ніч, на полонині".

Добірка віршів "Минуле України в піснях. Княжі часи" була створена поетом: восени 1920 року, коли Українська Народна Республіка зазнала поразки. Ці вірші є поетичною оповіддю про минуле українського народу, про князів Київської Русі, про їхню мудрість, любов до рідної землі, хоробрість та мужність.

Олександр Олесь ніколи не стояв осторонь тих процесів, які відбувались у його країні, навіть перебуваючи в еміграції. Виступаючи, в передреволюційній атмосфері в лавах молоді і разом з нею відчуваючи, всім своїм єством! приливи й відливи революційної енергії, поет свідомо хотів віддати своє слово в службу революційному відродженню, свого народу "О слово! Будь мечем моїм!", — пише він в поезії: 1907р. Слова: "Будь мечем моїм" Олесь хотів поставити й заголовком своєї другої, книги, що містила поезії 1907 і 1908 р., в котрих особливо сильно відбивались громадські настрої. Але в тодішніх цензурних умовах такий заголовок був неможливий.

Трагедію революційного проводиря і маси-юрби з її інерцією і вульгарним скептицизмом або, так званим здоровим розумом, глибоко відчувши: її в тодішніх відносинах, поет відтворив у своїй драматичній поемі "По дорозі в Казку", найбільшому і, мабуть, чи не найкращому своєму творі, написаному у 1912 році. В-символічному образі шукання стежки в глухому лісі Олесь зумів прозоро й сильно представити складний шлях пошуку ідеалу життя, з гіркотою демонструючи трагічну суперечність між духовністю, мрією і жорстокістю, прагматизмом, обмеженістю пригніченого лихом: натовпу; переходи, до віри й обожнювання вождя під його самопевним покликом; короткий революційний пафос і раптовий упадок при перших проявах слабкості й вагання "вчителя". Безперечно, такий сюжет не може не викликати асоціації з поемою І. Франка "Мойсей", де ізраїльський народ, шукаючи шлях до

обіцяної Богом землі, також легко зрікається свого лідера, втративши віру в світле майбутнє.

Через кілька років Олександр Олесь ще раз звернувся: до цієї теми, що, глибоко його займала,— в гарній поезії "Лебідь", де знов-таки символічно показав поводи́ря, який тільки ціною власної крові зумів відкрити своїй "зграї" шлях до "світлого майбутнього":

На болоті спала згряя лебедина, Вічна ніч чорніла, і стояв туман... Спало есе навколо, тільки білий лебідь Тихо-тихо сходив кров'ю своїх ран...

Але невірним було б вважати, що лірика Олександра Олеся складається суто з поетичних творів суспільно-політичної тематики. Адже його пейзажна та інтимна лірика варта не меншої уваги, ніж громадянська. Твори поета декламували гімназисти й студенти, на літературних вечірках, а відомі композитори Микола Лисенко, Яків Степовий, Кирило Стеценко, Станіслав Людкевич клали їх на музику. Так, наприклад, поезія "Чари ночі" стала улюбленою народною піснею "Сміються, плачуть солов'ї!". Вона сприймається як гімн юності, пісня кохання, як уславлення органічної єдності життя людини та природи. Святковий бенкет весни, коли "уся земля тремтить в палких обіймах ночі, лист квітці рвійно шелестить, траві струмок воркоче", природно відтінює "летючу мить життя" людини, нагадує, що життя тільки "єдина мить". А звідси й заклик забути хоч на якийсь момент "сум, думки і горе", влити струмінь власної душі в буйне, "шумляче море" життя природи.

В поезії "Любов" автор майстерно розкриває внутрішній світ закоханого юнака, вдається до різних прийомів, щоб передати глибину його переживань. Блакитна ніч така неповторна, бо, як уявляється юнакові, чекала на прихід його коханої. Герой переконаний, що прозора "срібна мла", якою все оповите, не випадкова, адже "ніч ясна убралася для тебе, для тебе й срібло розлила".

Отже, Олександр Олесь — неперевершений автор інтимно-особистісних та громадянських мотивів, один з найкращих продовжувачів справи Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка та інших корифеїв української літератури.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Збірка "З журбою радість обнялась", "Княжа Україна", драматична поема, "Ніч на полонині", драматичний етюд "По дорозі в Казку".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Петров В. Проблема О. Олеся// Українське слово: Хрестоматія української літератури та критики: В 4 кл. Кн. 1.—К-, 1994.

2. Неврлі М. Олександр Олесь. Життя і творчість. ^К-, 1994.

3. Зеров М. Від Куліша до Винниченка: Поезія Олеся і спроба нового її трактування // Зеров М. Твори: У 2 т. Т. і.— К., 1990.